Sirpa Kähkönen

Gránitember

POLAR KÖNYVEK

Fordította
Huotari Olga

Kultúraszervező, mű- és szakfordító, színházi tolmács. Budapesten született, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett magyar-német szakon, és finn nyelvet is tanult. A Helsinki Egyetemen színháztudományt hallgatott, és licenciátusi fokozatot szerzett. Finnországban él, 1996 óta jelennek meg prózafordításai, többek között Daniel Katz, Elina Hirvonen, Tuomas Kyrö, Tommi Kinnunen regényei.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Az Európai Bizottság támogatást nyújtott ennek a projektnek a költségeihez. Ez a kiadvány a szerző nézeteit tükrözi, és az Európai Bizottság nem tehető felelőssé az abban foglaltak bárminemű felhasználásáért.

Sirpa Kähkönen

Gránitember

POLAR KÖNYVEK

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Sirpa Kähkönen: Graniittimies /Otava Publishing Company Ltd., Keuruu 2014/
Copyright
© Sirpa Kähkönen, 2014
Hungarian translation © Huotari Olga, 2024
Published by agreement with Rights & Brands

Kiadja a *Polar Egyesület*
Felelős kiadó és sorozatszerkesztő
az egyesület ügyvezetője: *Dériné Stark Zsófia*
Műszaki vezető: *Stark Gergely*
www.polarkonyvek.hu
polarkonyvek@gmail.com

Jelen kiadvány megjelenését
a Miniszterelnökség Területfejlesztési Parlamenti Államtitkársága
közvetlen uniós pályázat önerő és előkészítési költségével támogatta.

A sorozatot *Kemény Zoltán* tervezte
A borítóképet *Borsódy Eszter* készítette
Nyomdai előkészítés: *Clarion Stúdió*
Nyomás-kötés: *Séd Nyomda, Szekszárd.*
A könyv alapanyaga felelős gazdálkodásból,
ellenőrzött forrásból származik,
amit az FSC (Forest Stewardship Council®) tanúsít.

ISBN 978-615-5866-73-9
ISSN 1418-0243

Amikor Utópia kapui becsukódnak,
csend száll az emberek közé.

ADIENNE BOULERON: MÉMOIRES D'UNE PÉTROLEUSE
KIADATLAN KÉZIRAT, 1879

I
PETROGRÁD

1922 TÉLUTÓJÁN ÉRKEZTÜNK ebbe a városba, nem sokkal az után, hogy a férjem kiszabadult a fogolytáborból, és összeházasodtunk.

Márciusi erdőkben síeltünk, mély és tapadós hóban, az észak-finnországi nagy fenyvesek nem akartak átengedni minket. Benyomultunk ebbe az országba, elhomályosult szemmel küzdöttük át magunkat a hótorlaszokon, hátizsákkal a hátunkon, kezünkön anyáink kötötte egyujjas kesztyű.

Azért jöttünk el, mert a férjem forrófejű volt és büszke, nem akart munkát könyörögni azoktól, akik becsapják az ajtót a vörösök előtt; hittünk és bíztunk abban, hogy létezik olyan ország, ahol a munkás szabadon élhet. Azért jöttünk el, mert annyi sok könyvet olvastunk. És a szerelem miatt is. Akár a föld belsejébe vagy a tenger mélyére is követtem volna a férjemet.

A hátizsákunkban használhatatlan dolgok voltak: jobb rend ruha, egy darab szappan, tananyag a nő és a szocializmus témában, ceruzák és füzetek – ezekkel gondoltuk építeni a jövőt. Szerszámok hasznosabbak lettek volna. Vasúti síneket, gyapjút, papírt, oltótűket, talicskát és nyomdagépet kellett volna hozni.

Mögöttünk maradt, amit hazának hívnak, ami hátat fordított nekünk, még mielőtt mi neki. Mögöttünk ma-

radt az anyanyelv és a nevünk – amikor az itteniekkel találkoztunk, nem számított többé, hogy hívtak minket korábban. Akik fogadtak, azoknak Klara és Ilja voltunk. Arra nem gondoltunk, hogy megváltoztassuk a vezetéknevünket.

A forradalom fiatal volt, és úgy véltük, szükség van ránk az építéshez. Akik fogadtak, sápadtak voltak, véres szemmel néztek ránk, és azt mondták: még visszafordulhattok és hazamehettek, de mi mégis kitartóan haladtunk a célunk felé. Falnak támasztottuk a síléceinket, és merev lábbal elindultunk. Én még egyszer visszapillantottam a vállam fölött, milyen jó lécek. Ekkor felnevettek a fogadóink: ahová mentek, nem kellenek ezek ott nektek.

Nem volt igazuk, de ez csak később derült ki. Sokszor lett volna szükségem a léceimre.

A párt adott engedélyt arra, hogy jöjjünk, és a párt utasított arra is, hogy Petrográdba menjünk lakni. A férjem gépész volt, és azt a feladatot kapta, hogy javítsa meg a Rakov utcában Gambs bútorkészítő mester városi házában a kazánt. Ott laktunk egész tavasszal a kazánházban, akár az ősemberek. Fény az nem volt, meleg viszont bőven. Sokkal jobb sorunk volt, mint több tízezer embertársunknak. Még nem tudtam, hogy már a síeléskor gyermeket vártam, aki a kétszeres sötétségben a maga halk tempójában fejlődött.

Egy reggelen, mikor a kazánházból felmentem az udvarra és kisétáltam a kapun az utcára, felfogtam, hogy itt a tavasz. Az egész Rakov utca zölden ragyogott – útifű levelei bújtak elő az utcakövek réseiből, a Lassalle téren magasra nőtt fű hajladozott. A széles Október 25.

sugárúton gödrök tátongtak, a gebék beléjük botlottak, a kocsik kerekei beléjük huppantak. Egy maroknyi útifűlevelet szedtem a kapunk előtt, és egyenként megettem őket. Ekkor döbbentem rá, hogy terhes vagyok.

A vidékiek nem akarják etetni Petrográdot, mondták. Később megértettem, hogy ez nem mindig az akaraton múlt. Én azonban szilárdan akartam hinni abban, amit olyan észszerűen magyaráztak el nekünk. Gyakran kenyér nélkül maradtunk, tejet csak ritkán kaptunk.

Májusban veteményest ástam az udvaron, de sehonnan sem tudtam magokat vagy krumplit szerezni. Dolgozni akartunk, nagy volt bennünk a tenni akarás, de nem javíthattuk meg az egész hatalmas várost – méreteit semmihez sem tudtuk hasonlítani. Mi kisvárosról álmodtunk, amelyben a világos faházak madárrajként pihennek a tóparton, viszont egy óriás torkában ébredtünk, köves szakadék mélyén. De a hőkazán meg lett javítva, és én arra gondoltam, hogy a születendő gyermekemnek nem kell fáznia, száraz szobában lakhat majd. A Rakov utcai házban ígértek nekünk lakást, ahová az ősszel költözik majd a Nyugati Kisebbségi Nemzetek Egyeteme. Én egyetemi diák leszek, a férjem pedig mérnöknek fog tanulni a Rabfakon*, és közben folytatja a ház rendbehozatalát. Életünkben először nyílt lehetőségünk tanulásra.

A lakásunk az udvarról nyílt, egy szobából és konyhából állt. Vizet a tűzcsapból kellett hozni, mert a ház vezetékeit még javították, és az első nyáron még nem jöttem rá, hogy nem szabad a vizet forralatlanul inni.

---

* *rabocsij fakultat = munkásfakultás*

Ezért betegedhettem meg: felszökött a lázam és hánytam. És két nap után vérezni kezdtem, erősen. Ilja elindult orvost keresni, pedig kértem, ne hagyjon egyedül.

Ilja az Október 25. sugárút végéig futott, az Urickij térre ért, ennek a túlsó szélén van a cári palota. A tér kövezetére fekete és fehér kockákat festettek, amelyekben férfiak álltak különböző felszerelésekben. Egy részük vöröskatona volt, másokon püspöksüveg, megint mások vállán meg papundekliből készült lófej.

És a faemelvényen két parancsnok állt, akik felváltva kiáltoztak parancsokat bádogtölcséren át a feketéknek és a fehéreknek.

Ilja megkérdezte egy magas férfitól, aki köpenybe burkolódzva, hosszúkás kalapban állt a kockás terület sarkában, hogy mi a csoda történik itt. A férfi azt válaszolta, hogy nagy élő sakktorna van folyamatban, és hogy ő az egyik bástya. Mondta Iljának, hogy maradjon nézőnek, az élő sakk kellemes időtöltés. Nem időtöltésre van neki szüksége, felelte Ilja, hanem orvosra, megvizsgálni beteg feleségét, aki a végét járja, ha már meg nem halt.

A férfi azon nyomban levette a jelmezét és jött Iljával, pedig a parancsnokok utána kiabáltak – ugyan csak kevéssé lett kitanítva felcserségből, de az is több a semminél. Miközben a Rakov felé loholtak és Ilja oroszul habogott neki, hirtelen ékes finn nyelven szólalt meg: Elvtárs, én is finn vagyok, és Tom a nevem. Ez nem volt olyan nagy csoda az akkori Petrográdban, mert az idő tájt sokan voltunk ebben a városban, alacsonyabb és magasabb beosztásban és kétkezi munkásként egyaránt.

Tom eljött hozzánk, és szerencsétlen állapotomat látva azt mondta: ez a nő meghal, ha nem kap orvosi ellátást. Ezután karjában vitt el a Volodarszkij sugárút mögötti klinikára. Így én és Ilja már nem csak kettesben voltunk a városban, és kezdetét vette baráti körünk kialakulása. Elvesztettem azt, aki családdá tett volna minket, de csak most fogtam fel, hogy mégis lett családunk, a barátokból. A magas férfit Tom Velikanovics Mehrnek hívták, ezt a nevet választotta itt magának, és már a forradalom előtt átjött Viborgból.

És mikor Ilja tudakolta tőle, mit csinál, azt válaszolta, hogy piramist. Először nem hittük el, de igaz volt. Tom a Fontanka csatorna partján a Ciniselli cirkuszban dolgozott emberpiramis alapzataként, más számokban pedig kisegítőként.

Tom lelkes olvasó is volt. Azon a nyáron egyedül feküdtem otthon, és a nyitott ablakokon át hallottam, ahogy az Ilja vezette javítóbrigád haladt munkájával a ház lakásaiban, amelyeket az iskola számára tataroztak. Sokat gondoltam az elveszített gyermekre, olyan nagyként, kifejlettként, hogy gyakran igen erősen vágytam utána. A hidegrázások szünetében rá kellett döbbennem, mit is tettem anyámmal, amikor anélkül indultam el Iljával otthonról, hogy megmondtam volna, hová megyünk.

Az udvar mélyének forró csatorna levegője beáramlott a szobánkba, kopogtak a kalapácsok és csikorogtak a fűrészek az iskola termeiben, a férfiak hangja visszaverődött a kőfalakról. Én az oldalamon feküdtem, és úgy fogtam a varkocsaimat, mintha mentőkötélbe kapaszkodnék, és azt kívántam, bárcsak visszafordulna az idő,

és ne ittam volna meg azt a pohár mérgező petrográdi vizet, amit a veszteségem okának tartottam.

Ezeken a délutánokon Tom gyakran eljött a próbák után, könyvvel a hóna alatt. Öltözékéből áradt a cirkusz szaga: fűrészpor, állatketrec, friss izzadtság, zsíros testfesték. Minden illatot sokkal erősebben éreztem, mint bármikor azelőtt vagy azután, és azt lehetett volna hinni, hogy a Tommal érkezett fuvallatoktól tört rám az émelygés. De én úgy burkolództam beléjük, mint anyám sokszínű takarójába.

És behunytam a szemem, megfeledkeztem a fájdalomról, mert ott volt Tom, az ágyam mellé húzta a lócát, és felolvasott a könyvéből. Egy városról szólt, amelyet sebes folyó szelt át, és egy országról, amely sziget volt. És ezen a szigeten és ebben a városban boldog nép élt, egy bölcs férfi volt a vezetőjük. Minden cselekedetüket észszerűség és szerénység és mértékletesség vezérelte, és mindennek a célja a munka volt. Pénzük nem volt és az aranyat sem szerették, ellenkezőleg, megvetették azt. Ennek a városnak a raktáraiba a vidékiek bőségesen hoztak minden jót, és a raktárakból bárki vihetett mindent, amire szüksége volt, és senki sem volt kapzsi és nem zsákmányolta ki a többieket. És a városi nép olyan házakban lakott, ahol mindig nyitva álltak az ajtók és védett belső udvarukon virágok nyíltak. Ebbe az országba mentem el Tom vezetésével és álmomban egyike voltam azoknak a nőknek, akik gyapjúköpenyt viselve nagy élvezettel művelték a kerteket.

– Nem kellene írni az anyádnak? – kérdezte Tom egy napon, mikor teljesen átizzadva ébredtem és körülnézve nem tudtam hol vagyok, és milyen idegen férfi ül az

ágyam mellett. Megráztam a fejem, de Tom elvett egy papírlapot és ceruzát az asztalról és írni kezdett, motyogva: „Kedves asszonyom, egy felcser ír most Önnek. A leánya kissé betegeskedett, de a lehető legjobb ápolója van, vagyis én. Nem hallottam nevetni őt és szeretném tudni, hogyan hangzik az. Mondja el, mivel tudnám őt megörvendeztetni." Tenyeremet a kezére tettem és megakadályoztam, hogy mozogjon a ceruza, és megráztam a fejemet. Tom így szólt: Álmodban anyádat hívtad, hogy jöjjön ide. Én csak újra a fejemet ráztam, mire Tom összehajtotta a papírt és a zsebébe dugta.

Azután kinyitotta a könyvét és olvasni kezdett. Az ablak kampója nyikorgott, a nap végigpásztázta a szoba falait, elszunnyadtam. Néha Tom azzal szórakoztatott, hogy kézen állva járkált vagy letámogatott az udvarra friss levegőt szívni. Beesteledett, Ilja fekete kenyeret hozott a boltból, és együtt teáztunk. Elfogadtam még, hogy éljek, mert ők ketten itt voltak velem.

Egy napon levelem jött Finnországból. Amikor kopogtak az ajtón, álomból riadtam fel, és mire odaértem, a kopogtató már elment. Az ajtó alatt becsúsztattak egy borítékot, rajta ismerős betűkkel: Klara Tuomi egyetemista diák. Anyám írt: „Leányom. Végre megtudtam, hol vagy, mikor a felcser írt. Betegséged miatt aggódom. Itt van pénz hogy vehess magadnak tejet. Üdvözöl szomorú anyád." Egy ötmárkás bankjegyet rakott a papír közé. Hiába küldte abból a kevéskéből, amije volt; a finn pénzt itt nem fogadták el.

Beraktam a levelet a hátizsákomba, azt meg a szekrénybe, és nem mondtam semmit Iljának sem Tomnak. Itt van az én új életem, itt kell boldogulnom. A piszkos

víz ivásával talán már elrontottam a lehetőségemet, és nem tudtam, leszek-e még valaha is a régi szorgos önmagam. Elhatároztam, ha meggyógyulok, saját életet teremtek itt magamnak, saját szakmát és kertet, és olyan világot, ahol nem lesz szó pénzről meg bánatról, hanem mindig csak örömről.

Kezdetben hárman voltunk, aztán jött Jelena negyediknek. Jelena 1922 augusztusában jött át a határon, akkor töltötte be éppen a huszonkettőt, ahogy én is, egy hónappal később, szeptemberben.

Betegségem addigra már elmúlt, kilábaltam belőle. Éppen a kimosott ruhaneműket teregettem a ház udvarán kifeszített kötélre, amikor Jelena a kapualjon át besétált az udvarra, kezében vastag papírdobozzal, megállt a lepedőim mellett és így szólt: Aina Helena vagyok – ja bocsánat, Jelena, és diáknak jöttem ebbe az iskolába.

Kezet fogtunk és mondtam, hogy én is elsőéves diák vagyok. Jelena meglepődve nézett rám – később elmondta, hogy jóval idősebbnek és már sokat tapasztaltnak látszottam. Hiszem, hogy így is volt; abból a leányból, aki márciusban a hótorlaszokon át síelt reményei városába, augusztusra semmi sem maradt.

Behívtam magunkhoz Jelenát és leültettem az asztalhoz. Akkorra már volt asztalunk és két hokedli, és Ilja barkácsolt ágyat gyalult deszkákból. Matracunk nem volt, de poloskák és tetvek sem voltak. Két ép porceláncsészét tettem az asztalra, bazárban vettem őket.

Vizet kezdtem forralni a spirituszfőzőn. Én meg voltam elégedve az otthonunkkal, de észrevettem, hogy Jelena meghökkenve néz körbe. Az újonnan érkezett

tekintete volt ez, amely a nyers valósággal szembesült, a magyarázkodás és ábrándozás szépítése nélkül; ezt a fajta nézést már elfelejtettem – a megszokás fásulttá tett, azt is megszoktam, amiről korábban úgy hittem, ki nem állhatom.

Jelena kinyitotta a kézitáskáját, borítékot húzott elő belőle. Odacsúsztatta nekem az asztalon át, és bólogatva biztatott: nyisd ki, nyisd ki. Egy fényképet vettem ki a borítékból: egy gerendaház előtt, sebes sodrású folyó partján három fiatal állt ünnepi öltözékben, fejükön levélkoszorú. Két férfi és egy nő. Soványak és hajlékony testűek mind, még nem teljesen felnőttek. Karjuk egymás vállán, és úgy néznek a kamerába, mintha ki akarnának lépni a képből a világba.

Jelenára pillantottam: ő volt az a férfiak között, mezítláb, hosszú fekete szoknyában és fehér ingben, haja szabadon lobogott, mint egy erdei tündéré. A fiatalembereket nem ismertem. A hátlapon csak ennyi: „Virranpirtti, 1916 júliusa". Az asztalra tettem a fényképet. – Aki tőlem jobbra van a képen, már meghalt. Eino volt a neve. Eikka – mondta Jelena.

Nem szóltam, csak bólintottam. Nekem is voltak ilyen képeim, és Iljának is. Amikor nekivágtunk az útnak, nem hoztuk magunkkal. Mégis a szemem előtt lebegtek a sötét éjjeli órákban. Néha arra ébredtem, hogy Ilja virraszt, ezt érezni lehetett a lélegzésén. Ha kérdeztem, min gondolkodik, azt felelte, semmin. Szerintem ilyenkor azokban az albumokban lapozgatott, amelyeknek a Túlvilági Elvtársi Kör nevet adtam.

Mikor az ember ezeket a fényképeket nézegeti éjszaka, fellapozza egyik oldalt a másik után, olyan érzése

támad, hogy adós az életével azoknak, akik meghaltak, és nevető, dús hajú, félénk vagy közvetlen, nagy szemű fiatalokból giliszták eledelévé váltak. Hogy semmiért sem szabad panaszkodnia. Hogy azoknak az életét is élnie kell, akiknek a keze kicsúszott a sajátjából.

– De a baloldali, az a sötétebb hajú. Volmar – szólt Jelena elgondolkodva. – Ő eltűnt.

– Eltűnt?

– Igen. Szomorkodtam egy ideig. Aztán úgy döntöttem, nem bírom tovább. És úgy határoztam, eljövök megnézni, itt van-e.

– És ha nem találod meg itt? Mármint Volmart – kérdeztem.

– Na, akkor elfogadom azt is, amire másodsorban legjobban vágyok. Vagyis a szabadságot.

A Nyugati Kisebbségi Nemzetek Egyeteme azon az őszön szerveződött meg a Rakov utcában. Azelőtt tanításra alkalmatlan helyiségekben működött Tolsztoj gróf palotájában a korábbi Dvorsztovaja rakparton, amelyet mi Véres vasárnap rakpartnak hívtunk. Nagy lelkesedés kíséretében kezdte meg működését. Nem volt semmink, sem tankönyvünk, sem padjaink, papír és ceruza sem. De ennek nem is volt különösebben jelentősége, mert a kezdeti idők legfontosabb feladata az életben maradás volt. A város kitaszított minket, de megtanultuk, hogy ne vegyük ezt személyes sértésnek. Kitaszított az mindenkit. Megbetegedett, de elutasította az ápolóit.

A Gribojédov csatornából fekete fahasábokat rángattunk ki és vonszoltunk a Rakov utcai ház udvarába,

akár a volgai hajóvontatók, feldaraboltuk és bedobáltuk a kazánházba. Télen tanultunk, az államtól kaptunk ruházatot és támogatási pénzt, és néha venni is tudtunk valamit, és esteket tartottunk a németekkel és a baltiakkal az iskola nagytermében, gyertyák és olajlámpások fényénél, mígnem egyik nap a férjem igencsak titokzatos arccal lépett be a rendezvény alatt, eltekerte az ajtónál lévő kapcsolót és az egész téglalap alakú termet erős villanyfényes ragyogásba borította.

Ez éppen ideillő is volt, mert a korábbi időszámítás szerinti Ilja névnapot a bolsevista naptárban az áram napjává változtatták. Így mi vezettük a villamosítási harcot, mi, a nyugati kisebbségi nemzetek a saját iskolaépületünkben, és mi, finnek kezdtünk el saját művelődési házról is álmodozni, ahol eseményeket szervezhetnénk minden Petrográdban lakó honfitársunk számára, mert bár az internacionalizmus eszméje volt a legfontosabb vezércsillagunk, az idő tájt úgy gondoltuk, hogy a saját nyelvünkön tudnánk azt a lehető legjobban kiteljesíteni. Így vált feladatunkká Petrográd és a környező területek megvilágítása az eszme fáklyájával, és lassanként, bátrabban gondolva, a villamosítás és a kommunizmus fényének elhozatala számukra.

A Petrográd környéki vidéken sok inkeri finn lakott, házaik és beszédük, szokásaik a legtöbb esetben olyanok voltak, mint az óhazában. És az egyetem felkészített minket arra, hogy felvilágosítási munkát végezzünk ezeknek a vidékieknek a körében. Rögvest az első tanév után, 1923 nyarán Krasznoje Szelóba indultunk, ahol régen a cároknak voltak kis fakastélyaik. Akkoriban, a kezdeti időkben gyakran elgondolkodtam a cár embe-

rein – vajon visszajönnek-e mégis és visszakövetelik-e a házaikat és a holmijaikat, és a városaikat és az utcáikat. És akkor visszajön-e az öreg Gambs is, a híres bútorasztalos a Rakov utca 17-be, és kopogtatja botjával a terem deszkapadlóját és káromkodik, mint otthon Pasander, a Salmenpää kúria öreg gazdája, és kizavar minket az utcára.

De Tom és Ilja azt mondták, hogy a cár nem fog visszajönni, bizonyosan nem, és Gambs is aligha, mert a Cseka őrzi a határokat, és a házaikról meg holmijaikról lemondott, elmenekült burzsujokat és más társaikat távol tartja az országtól.

Így hát felbátorodtam, és elhagytam a lakást, hogy felvilágosító útra induljak Jelenával. Akkor láttam azokat a kis fakastélyokat, ahol a hercegek és cárok töltötték a nyarakat, ha kedvük támadt különösen egyszerűen élni, közel a természethez – nekem ezek a kastélyok eléggé elegánsak voltak ahhoz, hogy a legmagasabb fejedelemséget képviseljék, de akkor még nem ismertem Henrik Valentinovics Gustafssont és nem jártam a Művészetek Palotájában sem. Olyasmin is bírtam csodálkozni, hogy ha a cárok a városi palotájukon kívül megépíttették a Carszkoje Szelo hatalmas nyári palotát, akkor mi a csudának kellettek nekik ezek a kicsik fából. Hogy milyen sok helyen akarhat az ember élni és milyen nyugtalanság űzhette az uraságokat, hogy állandóan cserélgették a lakhelyüket.

De amikor először jártam Krasznoje Szelóban, vagy Krassinában, ahogy az inkeri finnek nevezték, akkor megértettem, miért kívánkozhattak oda – a nagy juharfaerdők borította hegyhátak és a völgyben hömpölygő

tiszta vizű folyók miatt. Nekem sem akaródzott onnan elmenni, amikor megláttam. Ottjártamkor megfogadtam, hogy egyszer még itt fogok élni.

Krasznoje Szelo állomás kecses, fehér kőépület volt, a tetején apró toronnyal, és fölötte a domboldalon egy nagy sárga ház állt, akár egy erődítmény, a tetején pontosan ugyanolyan kerek toronnyal. A ház lakói talán ebből a toronyból kémlelték a vendégeiket, akik az úton közeledtek, porfelhőtől kísérve.

A mi útjaink azonban messzebbre vezettek, mint Krasznoje Szelo. A vonatközlekedést sikerült lassanként helyreállítani, és Jelenával minden héten elindultunk a Balti pályaudvarról, hátizsákunkban felvilágosító röplapokkal, amiket az Ilja által megjavított hektográffal sokszorosítottunk szürkés papírra. A felvilágosítási munkának abban az időben megvoltak a veszélyei. A falvakban sokan nem szívlelték a kommunistákat; könnyen életünket veszthettük volna azokon az utakon, de mindig visszatértünk. Néha pajtákban és csűrökben éjszakáztunk, és szombatonként elmentünk a röntüszkeestekre*, ahol a lányok táncoltak és gúnyversikéket énekeltek a falubeli és a szomszéd falvak legényeinek.

A lányokat a politikai tevékenység nélkülözhetetlenségéről és a régi tudatlanság megtöréséről kellett felvilágosítanunk. Jelena feladata a nők lelkesedésének felkeltése volt a politikai kérdések és az új falutanácsok iránt, az enyém meg a különböző közösségi körök létrehozása. De most elismerhetem, hogy ezek a lányok

* A röntüszke régi népi hagyomány az inkeri népcsoportnál: lányok körtánca, tánc közben gúnyverseket énekelnek, költenek a legényekről.

ugyanúgy felvilágosítottak engem is. Mert megtanultam tőlük a verséneklés alapjait és a hímzést. És ez utóbbi igencsak hasznomra vált. Ugyan ismertem én már korábban is a finn hímzést, és mindig is ügyeskezű voltam, de az inkeri lányoktól oly készségesen kapott tanácsok segítségével közel kerültem a gazdag orosz hímzési technikához, és ez fontos tevékenységem lett, amely sokféle emberrel és sorssal hozott kapcsolatba. Mondhatom, hogy az olyan jelentéktelen dolgok, mint a tű és fonal majdnem annyira megváltoztatták életem irányát, mint a férjem iránti szerelem és a döntés, hogy elinduljak sítalpon a februári hómezőn.

Hiszen végül is nem nagyon hasonlítottunk egymásra Iljával. Én, mielőtt ide jöttem, eléggé vidám és zabolátlan is voltam, bár ezt már nem hinné el senki sem. Ilja komoly volt és azt akarta, mindig neki legyen igaza. Helyesen akart cselekedni, betartani a szabályokat, a megállapodás szerint eljárni. És ezért folyton nehézségekbe ütközött a merev és elutasító Petrográdban. A finnek körében még tevékenykedhetett és elégedettséget érezhetett, de az orosz élet és gondolkodás idegen volt a számára. És nem tudta elfogadni a helyzetet, hanem érvelve, vitatkozva, követelve akarta az egész orosz gondolkodásmódot finnebbé változtatni, mert az szerinte jobb, észszerűbb volt. Így hát gyakran összeütközésbe került a kezüket széttárókkal, viszont elismerést kapott azoktól a bolsevikoktól, akik olyanok voltak, mint ő: akik kora reggeltől késő estig ültek hideg irodájukban és fogadták a küldöttségek végeláthatatlan sorát.

Utószó

Műfordítói munkámat különlegesen érdekessé tette, hogy szinte mindegyik szerzőt személyesen megismerhettem, és a fordítás során felmerülő kérdésekkel, problémákkal megkereshettem őket. Kivétel nélkül készségesen segítettek. Így volt ez a *Gránitember* esetében is. A sokoldalú levélváltáson túl Sirpa Kähkönennel alkalmam nyílt kötetlenebb beszélgetésre is, ennek szerkesztett változata olvasható az alábbiakban egy-egy téma, észrevétel köré csoportosítva.

– A regény történelmi háttere, ábrázolt eseményei meglehetősen ismeretlenek a magyar olvasó számára. A Gránitember anyagát kutatóként is vizsgáltad, ismeretterjesztő könyvet írtál róla. Mi a tények és a fikció viszonya, hol húzódik a határ? Létezik-e egyáltalán?

– A tények és a fikció határa a dokumentált forrásanyagban húzódik. Többször elmondtam, hogy a fikció ott kezdődik, ahol a források véget érnek. A történelmi tárgyú fikciókat természetesen számos megállapítható valóságos tény határozza meg. Fontos ismerni az ábrázolt kort, hogy a szövegbe ne kerüljön például anakronizmus. El kell mélyülni a múltban, hogy megismerjük a kor embereinek gondolkodásmódját, szokásait, vágyait és tabuit. Lehetetlen mindent tudni, de annyit el kell sajátítani a korszakról, hogy annak alapján hiteles összképet tudjunk alkotni. Olyan világot, amelyben a szereplők önálló, többdimenziós alakokként élnek vágyaikkal és céljaikkal, szenvedélyeikkel és titkaikkal. Arisztotelész állapította meg *Poétiká*jában, hogy a történetírás és a költészet

abban különbözik egymástól, hogy a történetírás megtörtént eseményeket mond el, a költészet pedig olyanokat, amelyek megtörténhettek volna, és ezért a költészet filozofikusabb. Ez a *megtörténhetett volna* érdekelt mindig a pályám során; ábrázolása a fikcióban pszichológiai, szociológiai és történelmi tényekre, valamint a művész folyamatos megfigyeléseire épül. Legfontosabb eszköze az élet, az emberek és önmaga vizsgálata, az így összegyűjtött anyag művészi megformálása.

– Beszélj légy szíves a regény szerkezetéről, az események súlypontozásáról, a fejezetek terjedelméről (az elbeszélés egyre tömörebb, sűrítettebb).

– Műveim szerkezete dramaturgiai intuícióból születik. A tervezési szakaszban általában már megvannak azok a részek, amelyekből az egész létrejön. Ezt a módszert elsősorban a klasszikus zenéből tanultam, vonósnégyesekből és szimfóniákból – az alkotói folyamat során intuitíven alkalmazom, vagyis eltérhetek az előre elkészített tervtől és új részt írhatok, vagy egy már elkészült rész elvetése mellett döntök, mert nem illik az egészbe. Az elbeszélés ritmusát legfőképpen Schuberttől tanultam. A gyorsítások, nyugvópontok, megalapozások és finálék a zenéből tanult szabályokat követik. Regényeim főépítésze pedig Johann Sebastian Bach; az ő szerzeményeinek szigorú, világos szerkezete az az inspirációs forrás, amelyből a legtöbbet merítettem.

– A történelem nagyszerű alakokban, emberi sorsokban konkretizálódik – a korai szovjet társadalom körképét tárja az olvasó elé.

– Emberi sorsokon át tükrözve írok történelmi fikciókat; bennük testesül meg minden, amit megtanultam vagy megértettem egy korszakból. De hogy ne pusztán a marionettjeim legyenek, mindig időtlen életet is adok nekik, olyan tulajdonságokkal, vonásokkal ruházom fel őket, amelyeket az emberekben és az életben észleltem. Miniatűr társadalmakat ábrázolok, amelyekben egyszerre vagyunk egy konkrét törté-

nelmi korban, makroidőben, valamint mikroidőben, ahol az egyes emberek saját egyedi kis életüket élik.

– Utcagyerekek és 'hajdani emberek' szerepelnek a regényben.

– Az utcagyerekek nagy problémát jelentettek a Szovjetunió első évtizedeiben. Különösen a városokban élt sok hajléktalan és kiszolgáltatott gyerek. Saját mikroviláguk, saját nyelvük, saját szokásaik és dalaik voltak. Amikor a *Gránitember*hez gyűjtöttem háttéranyagot, alaposan kutattam a történetüket. A 'hajdani emberek' fogalmát szintén fontosnak találtam, mert a sorsuk lényeges volt a forradalom következményeinek, a forradalom idealizálásának szempontjából. A regényben fontos szerephez jutnak a forradalom után Szentpéterváron/Petrográdban/Leningrádban élt finnek, valamint a város, amely szinte maga is egy szereplő. Részletesen kutattam az archívumokban a finnek leningrádi lakóhelyeit és történetét, és a könyv írása idején több alkalommal elutaztam Szentpétervárra. Jártam az utcákat, megnéztem a házakat, ahol a finnek (az én rokonaim is) laktak. Leningrád/Szentpétervár történetének egyik érdekes vonása, hogy a város többször nevet cserélt és az utcanevek is változtak: először a forradalom, majd a Szovjetunió összeomlása után. Leningrád/Szentpétervár sok nagyszerű irodalmi alkotás tárgya és témája is, így a könyvem számos műhöz kapcsolódik, és kommentálja a nagy orosz és szovjet irodalmat. Leningrád/Pétervár nem csak konkrét helyszínként jelenik meg, hanem cárok, írók és forradalmárok fantáziájaként is.

– Elveszett illúziók – a sztálinizmus (és általában véve a diktatúrák) működési mechanizmusa is fontos része a regénynek.

– Nagy eszméhez mindig nagy csalás kapcsolódik. Az eszmék (és a vallások) végletes formáikban olyan sokat követelnek az embertől, hogy kevesen tudnak megfelelni ezeknek a

követelményeknek. Egy ember élete kicsi és törékeny a nagy ideológiák szorításában.

– A szereplők viszonyrendszere: Klara – Ilja, Ilja – Lavr kapcsolata is érdekes.

– A két központi szereplő, Ilja és Klara két különböző ideológiai irányzat megtestesítője. Ilja türelmetlen ideológus, az eszme embere, a változás lánglelkű harcosa, teoretikus. Klara gyakorlati cselekvő, reformista, minden porcikájában a szeretet képviselője. Tragikus sorsa, hogy az eszme erőszakos szakasza kezdetének a tanúja. Ő a történet szíve, aki/ami összeroppan.

Ilja hajthatatlan és makacs döntéseiben, öccse bizonytalan, kísérletező. Lavr meglátja a hibákat a rendszerben, amelyet hite szerint szolgálni akart; Ilja is látja a hibákat, de nem hajlandó levonni a következtetéseket: olyan erősen akarja utópiája megvalósulását, hogy kész félrenézni.

– Tom és Galkin két különös mellékszereplő. Tom alakja igen bonyolult; megdöbbentő és végletesen érdekes. A kezdetben szimpatikus, segítőkész támogató, aki az Utópiát olvassa fel Klara betegágyánál, döbbenetes változáson megy át: előbb megalkuvóan legyeskedik és pozíciót foglal el a hatalom közelében, majd a tisztogatások során áruló besúgóvá, végül hóhérrá válik. A regény egyik legmegrázóbb része Tom 1935-ben írt levele, melynek hatását kiemeli a nagyszerű szerkezeti elhelyezés Klara szövegének kommentárjaként. És éppen ő, akinek a neve is az ideális állam szerzőjére utal (Tom Mehr – Thomas More), rombol le minden eszményt és illúziót. Galkin, a művész, hű marad eszméihez, de megtörik, a városból száműzve a természethez menekül.

– Igen, ez Tom és Utópia viszonya. Ez az én kritikám az utópista társadalomelméletekről, ha a kevesek uralma és a diktatúra elvére épülnek, vagyis ha valaki / valakik tudják, mi a jó a többieknek.

Tom alakja nagyon nehéz volt számomra, kemény dolog ismét foglalkozni vele. Olyan szereplővé alakul a mű során, akiben kikristályosodik a pusztító erő. Sokat gondolkodtam a hóhérokon; hogyan lehet ilyen tevékenységet folytatni, mi lakozik az emberben, ha ipari méretű gyilkolást végez. Nehéz ilyesmin gondolkodni. Tom részben mitikus szereplő, kőből van, épületeket tartó gránitfigurának képzeli magát, mint a Millionnaja utcában az atlaszok. Visszautasítják, belül üres, képtelen a szeretetre és nagy szüksége van rá. A *Gránitember* lényegében a szeretetről szól: a másik ember iránti szeretetről, de az eszme és az utópia iránti szeretetről is, és ily módon a kereszténység és az utópista eszmék kapcsolódási pontjairól.

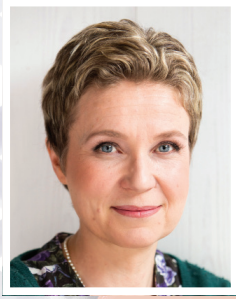
– Győztesek nincsenek, ki boldogul? A legtöbben meghalnak (Tom élő halott, Galkin másképpen, de szintén, Genja beépül a rendszerbe, de elesik a háborúban). Reményt csak a 'női sor' ébreszt: Klara megmenti Dunját, Dunja megmenti Katinkát, aki újra elbeszéli a történetet.

– Az elbeszélés a világ utolsó reménye. A nagy író, Amos Oz hitt abban, hogy az elbeszéléssel meg lehet gyógyítani a fanatikusokat. Az elbeszélés megőrzi emlékezetünkben az elpusztult embereket és világokat. Felszabadító szempontokat tárhat fel leblokkolt helyzetekben. Az elbeszélés ereje kegyetlen jelenünkben nem látszik nagynak és világrengetőnek, de mire alapozhatnánk ezen kívül reményeinket?

Huotari Olga

Sirpa Kähkönen

Gránitember

Fotó: Tommi Tuomi

A kuopiói születésű **Sirpa Kähkönen** (1964) Helsinkiben él és dolgozik. Munkáját alapos mikrotörténeti kutatások tényeire építi, regényei ott kezdődnek, ahol a forrásinformációk véget érnek. Műveinek központi témája a civilek sorsa válságos időkben, a gyermekek és nők története, valamint a nagy eszmék és utópiák hatásai az egyének életére. 2023-ban Kähkönen megkapta a Finlandia-díjat. A *Gránitember* cselekménye a finn polgárháborút követő években játszódik, amikor Finnországból több ezer kommunista disszidált a Szovjetunióba. Klara és Ilja optimizmussal telve érkeznek a vágyott kommunista utópia kapujába, hogy részt vegyenek egy szabad és igazságos új társadalom felépítésében. Megismerjük a régi Petrográd változásait, párhuzamosan a finn disszidensek baráti körének átalakulásaival. A kommunista gépezet emberi fogaskerekeinek fájdalmas működése végül minden utópista álmot szertefoszlat, a vörös idealisták ismét hazátlanokká válnak.

„Az elvtársak integetnek neki, igyekezz már! Ő csak áll, gondolkodik.

Jó munkát szerzett Genjának, segítette a pályáján, fényképészi állást járt ki neki. És a fiú? Azt kérdezte ma: hát az ölés nem a katona munkája? Ez nem a katona munkája, válaszolta. Ezt csak kőember képes elvégezni, gránitember.

Átsietett az udvaron, el a kutyatetem mellett, valaki majd eltakarítja, és felugrott a teherautó platójára. Az autó elindult, a ponyva fellibbent, látta, hogy az ifjúság gyülekezik a kapu előtt, a lámpa alatt az utcán. Komoszmolisták állnak ott, Vitja Koka Jurka. Készen az éjszakai munkára, rudakkal, székekkel, ökölllel, rúgásokkal összeverni a népellenséget, apáik és anyáik gyilkosait, árulókat és a haza vérszívóit,"

Részlet a regényből

5500 Ft

9 786155 866739

www.polarkonyvek.hu

POLAR KÖNYVEK